

РЕТРОСПЕКТИВА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.88

JEL classification: A11, C93, H84, I32

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.01.213>

Оксана ШИМАНСЬКА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної теорії,
Тернопільський національний економічний університет,
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009, Україна
E-mail: oksanapetrivna70@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0084-3799

РАДИКАЛЬНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ БІДНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ А. БАНЕРДЖІ, Е. ДЮФЛО, М. КРЕМЕРА (Нобелівська премія з економіки 2019 року)

Шиманська О. Радикальне переосмислення економіки бідності в дослідженнях А. Банерджі, Е. Дюфло, М. Кремера (Нобелівська премія з економіки 2019 року). *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 1. С. 213–225. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.01.213>

Shymanska O. Radykalne pereosmyslennia ekonomiky bidnosti v doslidzhenniakh A. Banerdzhi, E. Diuflo, M. Kremera (Nobelivska premiia z ekonomiky 2019 roky). [Radical rethinking of the economics of poverty in research by A. Banerjee, E. Duflo, M. Kremer (2019 Nobel Prize in Economic Sciences)]. *The Herald of Ternopil National Economic University*, Vol. 1. P. 213–225. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.01.213>

Анотація

Вступ. Дослідження, проведені лауреатами Нобелівської премії з економіки 2019 р. Абхіджит Банерджі, Естер Дюфло та Майклом Кремером упродовж п'ятнадцяти років у десятках країн на п'яти континентах, дали змогу радикально переосмислити природу бідності, яка доволі часто стає результатом ірраціональної поведінки людей, що формує основу їхнього вибору. Погляди вчених на той чи інший факт, перспективи заходів боротьби з бідністю, дають можливість по-новому переосмислити окреслену проблему, яка здебільшого ґрунтується, за висновками

© Оксана Шиманська, 2020.

вчених, на поведінкових імпульсах людей та неоднорідності умов, за яких вони виникають.

Мета дослідження. Обґрунтувати новий підхід до боротьби з бідністю, відображений у дослідженнях А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремера – лауреатів Нобелівської премії з економіки 2019 р.

Методи. У ході дослідження використовувались загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, а також емпіричні методи дослідження, які найбільшою мірою сприяли можливості виявлення специфіки наукового доробку Нобелівських лауреатів з економіки 2019 р. у сфері вирішення проблем глобальної бідності.

Результати. Ознайомлення з працями А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремера переконують, що ефективність заходів, спрямованих на подолання бідності, залежить насамперед від глибини аналізу ситуації, виокремлення конкретних складових проблеми (доступність продуктів харчування, питної води, медичних, фінансових послуг) та пошуком способів їх вирішення, які б уможливили досягнення максимального сукупного ефекту. «Польові експерименти», які використовувались вченими під час досліджень, виявились найбільш адекватним методом вирішення проблем бідності.

Перспективи. Економічні заходи, які пропонуються Нобелівськими лауреатами задля подолання бідності (на прикладі найбідніших країн) загалом, переконують у необхідності їх подальшого вдосконалення із урахуванням специфіки країни та чинників, які зумовлюють виникнення досліджуваної проблеми.

Ключові слова: економіка бідності; «польовий експеримент», рандомізовані контрольні дослідження, «пастки бідності»; імунізація; вакцинація; шкільна освіта; мікрокредитування.

Формул: 0, рис.: 4, табл.: 0, бібл.: 10.

Abstract

Oksana SHYMANSKA

RADICAL RETHINKING OF THE ECONOMICS OF POVERTY IN RESEARCH BY A. BANERJEE, E. DUFLO, M. KREMER (2019 Nobel Prize in Economic Sciences)

Introduction. Research conducted by Nobel Prize winners in 2019 Abkhazit Banerjee, Esther Duflo and Michael Kremer over fifteen years in dozens of countries across five continents have made it possible to radically rethink the poverty-ridden, which often results from the irrational behavior of people that forms the basis of their choice. Scientists' views on this or that fact, prospects for measures to combat poverty, make it possible to rethink the problem outlined above, which is largely based on the findings of scientists, behavioral impulses of people and the heterogeneous conditions under which they arise.

Purpose. To substantiate the new approach to poverty reduction, reflected in the research by A. Banerjee, E. Duflo and M. Kremer – 2019 Nobel Prize winners in Economic Sciences.

Methods. During article preparation, common scientific methods of cognition were used: analysis, synthesis, induction, deduction, as well as empirical methods of research,

which most contributed to the possibility of revealing the specificity of 2019 Nobel Prize winners in Economic Sciences in the field of global poverty.

Results. Acquaintance with the works of A. Banerjee, E. Duflo and M. Kremer assure that the effectiveness of measures aimed at poverty reduction depends, first of all, on the depth of the situation analysis, the isolation of specific components of the problem (availability of food, drinking water, medical, financial services) and finding ways to address them to maximize their cumulative effect. «Field experiments» used by scientists in research, have proven to be the most appropriate method of addressing poverty.

Discussion. The economic measures offered by the Nobel Prize winners (for example, the poorest countries) generally convince them of the need for further improvement, taking into account the specificities of the country and the factors that determine the problem.

Keywords: poor economics; «field experiment»; randomized controlled trial; «poverty traps»; immunization; vaccination; school education; microcrediting.

Formulas: 0, fig.: 4, tabl.: 0, bibl.: 10.

Постановка проблеми. У сучасному світі, який демонструє безпрецедентний рівень економічного розвитку, технологій, фінансових ресурсів, неприйнятним є те, що мільйони людей живуть за межею бідності. Зазвичай, остання сприймається як явище, яке охоплює низький дохід та відсутність можливостей для гідного життя. Незважаючи на заходи, до яких вдаються уряди окремих країн і світова спільнота загалом з метою вирішення вказаної проблеми, їх ефективність все ще доволі низька. Це пояснюється, зокрема, незнанням того, у який спосіб можна покращити ситуацію: через надання грошової допомоги бідним країнам з боку світового співтовариства чи запровадження з боку урядів цих країн, зокрема, механізму цільового субсидування, запровадження якого може спричинити посилення корупції або ж викликати до певної міри залежність. Найгірше полягає у неможливості виявлення міри корисності від запровадження тих чи інших заходів у боротьбі з бідністю. З огляду на це в економічній науці виникла необхідність пошуку надійних і кращих підходів у боротьбі з глобальною бідністю, на що й були спрямовані експериментальні дослідження лауреатів Нобелівської премії з економіки 2019 р. Абхіджі Банерджі, Естер Дюфло та Майкла Кремера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нобелівський комітет неодноразово відзначав вагомий внесок вчених, дослідження яких за своєю тематикою були схожими з науковими досягненнями А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремера. Зокрема, Амартія Кумар Сен [1; 2] у 1998 р. отримав винагороду «за внесок в економічний аналіз добробуту населення», Ангус Дітон [3; 4] – «за аналіз споживання, бідності та добробуту» (2015 р.), а Вернон Сміт [5; 6] – «за затвердження лабораторних експериментів як інструменту емпіричного аналізу в економіці» (2002 р.).

Мета статті полягає у відображенні наукового доробку та новизни досліджень Нобелівських лауреатів з економіки 2019 р. (А. Банерджі [7], Е. Дюфло [7] та М. Кремера [8]), які суттєво збагатили спектр практичних інструментів у боротьбі з бідністю.

Виклад основного матеріалу. Премія Ріксбанку Швеції пам'яті Альфреда Нобеля з економіки 2019 р. за «експериментальний підхід у боротьбі з глобальною

бідністю» присуджена подружжю Естер Дюфло і Абхіджі Банерджі – професорам Массачусетського технологічного інституту та Майклу Кремеру – професору з розвитку громад Гарвардського університету. Естер Дюфло – наймолодша (друга жінка після Елінор Остром) нобелівська лауреатка з-поміж усіх, хто отримував нагороду за півстолітнє існування премії.

Особливість дослідження нобелівських лауреатів полягає в ефективному застосуванні ними відносно нового й доволі специфічного для економічної науки методу – «польового експерименту», який передбачає максимальний ступінь наближення досліджень до реальних умов економічного життя, на відміну від більш властивих їй поведінкових експериментів, які проводяться в лабораторних умовах. Окрім цього, незвичною є головна мета використання вищезгаданого методу – мінімізація бідності шляхом підвищення ефективності бюджетних витрат і фінансових інвестицій у країнах, що розвиваються. Зокрема, Е. Дюфло і А. Банерджі, ґрунтуючись на результатах досліджень, проведених на основі «польових» економічних експериментів в країнах Африки та Азії, наводять вражаючі емпіричні дані, які характеризують масштаб проблеми в світі, а також широкий спектр конкретних кейсів задля її вирішення. М. Кремер, розпочавши свої дослідження з вивчення проблеми фінансування освіти в Кенії в середині 1990-х років, згодом поширив їх на сферу охорони здоров'я. Вчений за допомогою експериментальних і обчислювальних методів довів, зокрема, високу чутливість поведінки бідного населення до зміни цін на медичні препарати.

Нобелівські лауреати 2019 р. здобули визнання завдяки напрацюванню конкретних практичних пропозицій у боротьбі з бідністю, які ґрунтуються на використанні міждисциплінарних методів дослідження, поєднуючи поведінкову економіку, «польову» експериментальну економіку і «нову економіку розвитку» (девелопменталізм). Зміна підходів до вивчення проблем бідності з боку вчених зумовлена багатофакторністю причин її виникнення, до яких вони відносять низький рівень доходів, поганий стан доріг та інфраструктури, недоступність та відсутність належної якості освіти, зайнятості, медичних послуг. Тому, на їхню думку, вирішення проблеми бідності на рівні держави є неможливим без ретельного аналізу ситуації і усунення насамперед серйозних перешкод на шляху її подолання.

Світова практика боротьби з бідністю відображається трильйонами доларів, які, зазвичай, спрямовуються на реалізацію різноманітних національних проєктів, програм розвитку, функціонування громадських інститутів тощо. Однак бідність і надалі все ще є актуальною проблемою для багатьох країн. Дослідження А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремера не мають забезпечити світову спільноту єдино правильними рецептами щодо глобального її викорінення. Навпаки, вчені доволі скептично ставляться до можливостей глобального досягнення цілей розвитку тисячоліття, ратифікованих Генеральною Асамблеєю ООН ще у вересні 2000 р., зокрема в аспекті масштабного подолання бідності та голоду, масового залучення дітей до отримання початкової освіти, сприяння гендерній рівності та розширенню прав жінок, максимального скорочення дитячої смертності, значного покращення материнського здоров'я, посилення боротьби з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями, забезпечення сталого розвитку, формування глобального партнерства заради розвитку [9, с. 14], а також щодо реалізації масштабних програм. На думку вчених, це

зовсім не те, чого дійсно потребують бідні, оскільки їх мотивація у прийнятті рішень кардинально відрізняється від мотивації тих, хто намагається їм допомогти. Бідна людина не спроможна мислити, зважаючи на глобальні цілі і віддалені програми, оскільки змушена вирішувати щоденні проблеми, спрямовані на виживання.

На думку, зокрема А. Банерджі та Е. Дюффо, кошти необхідно витратити не на «боротьбу з бідністю», а на чітко вимірювані, порівняно короткострокові, прозорі і зрозумілі цілі. Тобто певна грошова сума, надана конкретній людині на лікування конкретної хвороби в конкретній клініці, здатна набагато більше вплинути на статистику зниження смертності, аніж національний проєкт у сфері охорони здоров'я. Або ж набагато ефективніше у найбідніших країнах надавати кошти всім, хто має бажання оплатити щеплення, аніж організувати всеохопну безкоштовну вакцинацію. Такий підхід виглядає доволі радикальним, як зрештою й одна з головних праць А. Банерджі та Е. Дюффо – «Poor economics. A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty» [7]. Основна мета цієї роботи, контент якої ґрунтується на мікроекономічній теорії у поєднанні з тестуванням гіпотез, – відобразити, яким чином рандомізовані контрольні опитування здатні здійснювати вагомий вплив та забезпечувати корисний ефект у ході з'ясування ролі конкретних інструментів втручання в життя бідних задля його покращення.

На відміну від інших досліджень з цієї проблеми, «Економіка бідності» А. Банерджі та Е. Дюффо [9] не намагається відповісти на глобальні питання, зокрема: «У чому головна причина бідності? Чи іноземна допомога позначається позитивним ефектом для бідних?». Натомість, вчені пропонують способи вирішення конкретних питань, а саме: «У яких випадках безпосередньо працює допомога? Чому бідні люди споживають неякісну їжу та недостатню її кількість навіть тоді, коли вони можуть дозволити собі споживати краще? Чому бідні не культивують у своїй поведінці практику застосування дешевих звичок щодо власного оздоровлення? Чи є бідні менш освіченими внаслідок того, що живуть у районах, де немає шкіл, чи тому, що батьки прийняли рішення позбавити власних дітей можливості їх відвідувати? Як зміна деяких організаційних підходів може зробити демократію більш ефективною для бідних?» Дослідження А. Банерджі та Е. Дюффо умовно містять дві частини – «приватне життя» та «інституції». Перша з них торкається факторів, які живлять бідність на рівні домогосподарств, інша – акцентує увагу на «провалах ринку», які обмежують можливості бідних брати позички, вкладати кошти у програми страхування та заощаджувати [9].

Один з основних аспектів дослідження відображає спроби вирішення дискусійної проблеми існування / відсутності «пасток бідності», причин потрапляння у них (за умови їх наявності), внаслідок чого бідні можуть залишатися ними упродовж поколінь. На рівні домогосподарств однією з типових «пасток бідності», описаної економікою розвитку, є та, яка ґрунтується на такій гіпотезі: бідні люди не можуть дозволити собі купувати достатню кількість продуктів харчування задля забезпечення належної продуктивності, яка відтак негативно позначається на величині заробітку, необхідного для придбання достатньої кількості калорій. Це водночас створює цикл недоїдання та бідності [9, с. 33]. Однак А. Банерджі та Е. Дюффо у своїх дослідженнях доводять, що, за винятком надзвичайних обставин (стихійних лих, природніх катаклізмів), немає жодних підстав стверджувати про достеменну наявність «пастки бідності», викликаной

«феноменом харчування»: навіть найбідніші домогосподарства потенційно могли б придбати більше їжі (особливо більше поживних речовин), однак не роблять цього, що слугує підтвердженням ірраціональності їх поведінки. Однак загроза потрапляння у вищезазначену «пастку бідності» існує для дітей з бідних родин. Діти, у т. ч. ненароджені, не беруть участі у прийнятті рішень щодо структури споживання сім'ї. Якщо діти не доотримують продуктів харчування у перші роки життя, їх пізнавальні здібності та продуктивність можуть назавжди погіршитись, що зумовлює потрапляння у так звану «міжчасову пастку бідності».

А. Банерджі та Е. Дюфло, зокрема, констатують, що бідні сім'ї можуть запобігти потраплянню до «пасток бідності», пов'язаних зі здоров'ям, інвестуючи в дешеві (або навіть безкоштовні) заходи: наприклад, споживаючи йод під час вагітності, додаючи хлор у воду, дбаючи про щеплення дітей або використовуючи москітні сітки для запобігання малярії. І все ж бідні сім'ї часто не вдаються до таких дій. Така ірраціональна поведінка спершу спантеличила вчених, однак згодом вони знайшли їй належне обґрунтування: бідні батьки можуть бути недосконалими агентами у прийнятті правильних рішень з інших причин, аніж доступність використання тих чи інших заходів, а саме: через відсутність інформації, слабкі переконання та зволікання у діях [9, с. 68].

Вчені доводять, що внаслідок впливу зовнішніх факторів (наприклад, поширення інфекційних захворювань, наявність різних бар'єрів в отриманні освіти) та проблем в агентських діях (наприклад, те, що діти не вирішують, як їм харчуватися), інвестувати в ресурси, які здатна забезпечити держава задля покращення життя бідних, не лише морально, а й економічно виправдано навіть тоді, коли останні не є пріоритетними для них. У наукових пошуках вчених багато прикладів того, як рандомізовані дослідження проливають світло на види публічних втручань, які «спрацьовують» (або «не спрацьовують») з найменшими витратами.

Одними з головних завдань у подоланні бідності вчені вбачають максимальне спрощення можливостей доступу до покращеного харчування, отримання профілактичної медичної допомоги та шкільної освіти. Важелі, які можуть позитивно вплинути на вирішення цих завдань, охоплюють надання безкоштовної профілактичної медичної допомоги або навіть винагороди домогосподарствам за користування певними видами послуг (встановлення дозаторів хлору поруч із джерелами води; винагорода батькам за щеплення дітей; безкоштовні ліки для школярів з метою проведення дегельмінтизації; інвестиції у інфраструктуру водовідведення та каналізації). Такі втручання матимуть вагому індивідуальну та соціальну віддачу.

Е. Дюфло та А. Банерджі наголошують на наявності доволі дрібних (порівнянно з глобальними), однак вкрай важливих завдань, вирішення яких може позитивно вплинути на подолання проблем бідності. Зокрема, вакцинація, як одне з них, репрезентує найдешевший спосіб порятунку життя дитини. Міжнародна асоціація з розширення використання імунізації і Фонд Гейтса зібрали чимало коштів на її проведення. Незважаючи на те, що країни, що розвиваються, також докладають чимало зусиль у цьому напрямку, щороку належної імунізації не отримують близько 25 млн дітей [10]. Від малярії щорічно у світі помирає 881 тис. осіб, більшість з яких проживає в країнах Африки, Південніше від Сахари (91%), причому левову їх частку

становлять діти у віці до 5 років (85%) [10]. Малярія є основною причиною їхньої смертності. Одним із ефективних засобів захисту від цього смертельно небезпечного захворювання є дешеві протимоскітні сітки, які не лише захищають людей, які їх використовують, а й мають протизаражувальні властивості: якщо частина громади ними користується, то інша отримує переваги внаслідок нерозповсюдження інфекції. Однак лише чверть дітей, які перебувають в зоні ризику, спить під протимоскітними сітками. Враховуючи загрозливий масштаб проблеми, суспільство, на думку Е. Дюфло, повинно приймати рішення щодо того, які заходи потрібно запроваджувати задля її вирішення: субсидувати закупівлю протимоскітних сіток, сприяти їх безкоштовному поширенню або ж платити людям, які їх використовують. Якщо роздавати сітки безкоштовно, виникає ризик зниження їхньої цінності для споживача та, у підсумку, уникнення використання або використання не за призначенням (як риболовних сіток). Виникає не лише проблема вибору з-поміж альтернативних способів вирішення проблеми, а й пересвідчення в тому, який із них найбільш ефективний, оскільки здорове суспільство – значно продуктивніше, а відтак здатне працювати краще та отримувати більший дохід.

На початку проведення «польових експериментів» в районі Удайпур, Раджастан (Індія), за даними Е. Дюфло, лише близько 1% дітей пройшли повну імунізацію [10]. Парадокс полягав у тому, що необхідна вакцина для проведення процедури була в наявності, причому вакцинація відбувалась безкоштовно. У підсумку сільські медпункти виявились порожніми, а лікарні навпаки – переповненими. Частково проблема крилась у поширенні різноманітних упереджень, які перешкоджали формуванню довіри до імунізації. Окрім цього, значна віддаленість місця проживання родини (багато кілометрів) від місць проведення щеплень перешкождала прийняттю потрібного рішення. І врешті, внаслідок того, що медичний пункт часто виявлявся зачиненим, візити до нього постійно відкладались у часі, доки не було занадто пізно. Ці причини стали поштовхом для науковців щодо пошуку способів вирішення проблеми. Для проведення «польового експерименту» Е. Дюфло та А. Банерджі обрали 134 селища вищезазначеної місцевості, які були розділені на три групи: I – контрольні (в яких нічого не змінювалося); II – села з таборами для щомісячного проведення вакцинації задля забезпечення повної імунізації; III – села з таборами для проведення імунізації та із застосуванням додаткового заохочення матерів (отримання 1 кг сочевиці). Вихідні умови, які були у всіх селах однаковими, становили родзинку випадкового вибору. Згодом, з появою табору для проведення імунізації відсоток вакцинованих дітей збільшився з 6 до 17% (результат повної вакцинації). На переконання Е. Дюфло, це доволі позитивний показник, який демонструє зміни на краще. У випадку третьої групи сіл відсоток повністю вакцинованих дітей зріс до 38% (рис. 1).

Цей експеримент дав змогу зробити такий висновок: спрощення процедури імунізації (налагодження роботи відповідних таборів) і мотивація до її проходження (1 кг сочевиці) збільшила відсоток вакцинованих дітей у 6 разів. Можливо, такий висновок викличе певний скепсис на кшталт того, що неможливо постійно мотивувати людей до дії, однак Е. Дюфло схильна заперечити його: дешевше мотивувати людей, аніж не робити цього. Тобто оплата послуг лікарів по догляду за хворими в рази

перевищуватиме вартість вакцинації, навіть у разі понесених витрат, пов'язаних з мотивацією.

Рис. 1. Динаміка поведінки домогосподарств у бідних країнах в контексті проведених заходів імунізації дітей

Джерело: наведено за [10].

У випадку з протимоскітними сітками також був проведений «польовий експеримент», мета якого полягала у пошуку відповіді на запитання: «Чи роздавати протимоскітні сітки безкоштовно, чи змушувати людей їх купувати?». Відповідь на це запитання залежить від відповіді на три інших простіших. По-перше, якщо люди будуть змушені заплатити за сітку, чи будуть вони купувати її? По-друге, якщо роздати сітки безкоштовно, чи будуть люди їх використовувати? По-третє, чи будуть люди купувати протимоскітні сітки в майбутньому, якщо наразі отримають їх безкоштовно? Третє запитання – вкрай важливе, оскільки у разі звикання людей до «подарунків» розповсюдження безкоштовних протимоскітних сіток може призвести до руйнування ринків збуту. Звісно, це запитання, породжуючи багато емоційних і сповнених агресивної риторики дискусій, швидше за все, на думку Е. Дюфло, знаходиться в ідеологічній площині, аніж у практичній. «Польовий експеримент» з протимоскітними сітками, зокрема, був проведений у Кенії. Серед мешканців цієї країни розповсюджувались ваучери, які надавали знижку на їх придбання в місцевій аптеці. У деяких випадках остання сягала 100%, в інших – 20%, у третіх – 50% і т. д. [10]. Результат експерименту виявився доволі очевидним: у випадку, коли людям доводилося платити за сітки, кількість тих, хто їх купував, знижувалася. Навіть за умови часткового субсидування (3 дол. не відображали повної вартості сітки) виявилось, що лише у 20% осіб є протимоскітні сітки (рис. 2). У підсумку, втрата імунітету негативно позначається на здоров'ї людини та її працездатності.

Рис. 2. Поведінка домогосподарств у бідних країнах у боротьбі з малярією
Джерело. Наведено за [10].

Щодо використання протимоскітних сіток позитивним виявилось те, що, незважаючи на спосіб їх отримання (безкоштовно чи за оплату), люди все ж використовуватимуть їх (рис. 3). Задля вивчення довгострокової поведінкової стратегії з використання протимоскітних сіток людям, які спершу отримували їх безкоштовно, рік потому було запропоновано придбати їх за 2 дол. В ході експерименту виявилось, що ті, хто раніше отримував протимоскітні сітки безкоштовно, з більшим відсотком вірогідності погоджувались купувати їх, на відміну від тих, хто ніколи раніше не отримував безкоштовних сіток. Тобто люди звикають не до «подарунка», а власне до його використання. З огляду на це Е. Дюффо наголошує на важливості формування та поширення довіри до людей.

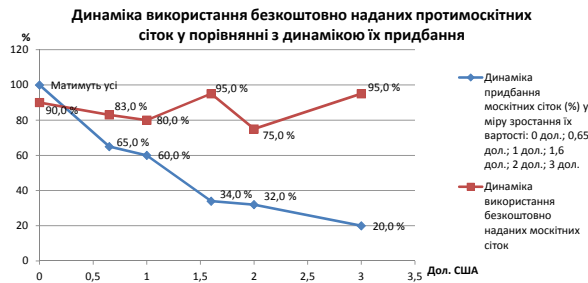

Рис. 3. Поведінка домогосподарств у бідних країнах щодо використання протимоскітних сіток у боротьбі з малярією

Джерело: наведено за [10].

У своїх дослідженнях вчені зосереджували увагу також на проблемах отримання дітьми шкільної освіти, вдаючись знову ж таки до проведення «польових експериментів» з метою з'ясування низки запитань: Чи варто дітям навчатися? Як краще організувати навчання? Чи наймати більше вчителів? Чи варто будувати більше шкіл? Чи забезпечувати дітей шкільними сніданками? У ХХ ст. рандомізовані контрольні дослідження (РКД) привели до революційних змін у медицині, що дало змогу відрізнити ліки, які допомагають, від тих, які не приносять користі. Такий самий метод, на думку Е. Дюффо, можна застосувати у сфері соціальної політики.

Підхід до «тестування» соціальних інновацій із використанням точних наукових методів за аналогією до тестування лікарських препаратів дає змогу усунути елемент випадковості у процесі прийняття рішень, забезпечуючи знання про те що працює, а що не працює і чому. Реалізація стратегії залучення дітей до навчання у школі може відбуватися у різний спосіб. Держава може оплатити пошиття шкільної форми, відмінити плату за навчання, облаштувати туалетні кімнати тощо. До певної міри спрацьовує думка, що усі ці заходи здатні забезпечити позитивний ефект. Але, чи достатньо цього? Чи варто покладатися на інтуїцію? Як відомо, у бізнесі такий підхід не спрацьовує. Е. Дюффо наводить приклад: до початку Промислової революції вантажні перевезення у Британії здійснювалися наземно за допомогою підвод, запряжених кіньми. Після будівництва каналів тією самою підводою стало можливим перевозити в 10 разів більше вантажів. У цьому контексті логічним, на думку Е. Дюффо, є запитання – чи варто було продовжувати перевозити вантажі старим способом, якщо

вантажоперевезення сягнули технологічно вищої стадії розвитку? Звісно ні, оскільки за таких умов жодна Промислова революція не відбулася б. У сфері розвитку технологій людство витрачає величезну кількість часу, експериментуючи, намагаючись віднайти найдешевший спосіб виробництва. Саме таким чином Е. Дюфло пропонує здійснювати пошук відповідей на прості запитання у сфері соціальної політики.

На рис. 4 відображені наслідки впливу різних форм використання коштів на зміну кількості додаткових років навчання у школі в бідних країнах.

Рис. 4. Додаткова кількість років навчання у школі в бідних країнах у розрізі форм використання коштів

Джерело: наведено за [10].

За результатами експерименту вченими виявлено, що у випадку традиційних форм використання коштів (залучення додаткової кількості вчителів, забезпечення шкільними сніданками, шкільною формою, стипендіями) кожні 100 дол. витрат забезпечують від 1 до 3-х додаткових років навчання у школі. Підкуп батьків демонструє непереконливі результати, хоча б з огляду на те, що школу відвідує надто багато дітей, відтак на нього доведеться витратити багато грошей. Незважаючи на те, що батьки у багатодітних родинах (здебільшого, останні є такими у бідних країнах) надають перевагу навчанню у школі більш розумної та вмотивованої дитини, що зумовлено витратами на здобуття освіти та переконаннями у її необов'язковості для інших дітей [9, с. 91]. А. Банерджі та Е. Дюфло доводять помилковість таких рішень батьків, оскільки кожен рік навчання дитини у майбутньому позначається збільшенням прибутку за умов отримання кращої роботи [9, с. 107]. Як видно з рис. 4, найкращі результати (40 додаткових років навчання) забезпечує надання інформації (розповідь про користь освіти). А там, де є гельмінти, кишкові паразити, Е. Дюфло закликає лікувати від них дітей, що уможливить отримання на кожних 100 дол. майже 30 додаткових років навчання (рис. 4). Усі ці висновки не є інтуїтивними, все це програми, які забезпечують корисний ефект. Професор М. Кремер з-поміж іншого довів, що дитина з бідної родини потребує не безкоштовної освіти, а грошей на оплату послуг репетитора чи вчителя. У такому разі рівень мотивації до навчання і відповідальність за його результати зростають як у школяра, так і в його батьків.

Дослідження А. Банерджі та Е. Дюфло підтверджують, що доволі ефективним способом у боротьбі з бідністю також є мікrokредитування, яке може допомогти малому бізнесу вижити і зазвичай залишається для мільйонів бідних у світі єдиним джерелом отримання засобів до існування в майбутньому. Однак водночас науковці

наголошують, що мікрокредитування не є панацеєю, яка «прокладає шлях до масового виходу з бідності» [9, с. 234].

Вагома увага у дослідженнях вчених приділена ролі жінок та факторів, які впливають на їхню освіту, здоров'я, доступ до ринків, рівень доходів та розширення можливостей. Один із аспектів вивчення проблеми зосереджений на використанні протизаплідних засобів у випадку, коли бажаний розмір сім'ї відрізняється з точки зору чоловіка та дружини. Дослідження цього питання, зокрема у Замбії, продемонструвало, що у разі індивідуальної видачі жінкам ваучерів, які гарантують вільний та негайний доступ до контрацепції, вони на 23% частіше відвідували медсестру з питань планування сім'ї, аніж коли ваучери надавались у присутності чоловіків. Батьківські уподобання щодо статі майбутньої дитини можуть також впливати на права жінок щодо продовження роду. «Бідна економіка» [9] наводить докази того, що такі фактори, як придане за наречену або потенційна нездатність жінок підтримувати себе через відсутність можливостей вільного використання сімейного бюджету після одруження, впливають на переваги щодо статевого складу дітей.

Дискримінація за статевим принципом простежується в бідних країнах і в інших виявах. Зокрема, результати панельних досліджень, проведених у сільській місцевості Буркіна-Фасо, підтвердили, що для обробки земельних ділянок, який здійснюється жінками, систематично виділяється менше добрив, на них застосовується менше чоловічої та більше дитячої праці. За висновками вчених, у разі рівномірного розподілу ресурсів сім'ї могли б збільшити обсяги власного виробництва на 6%, не витрачаючи додаткових коштів. Однак такий перерозподіл не простежувався. Як доводять А. Банерджі та Е. Дюфло у своїх дослідженнях, домінування чоловіків над жінками вирішально впливає на устрій бідних домогосподарств.

Висновки та перспективи. Нобелівські лауреати з економіки 2019 р. своїми працями доводять, що ефективність заходів щодо подолання бідності серед населення в країнах з низьким рівнем доходів визначається насамперед глибиною аналізу ситуації, декомпозицією загальних проблем на конкретні складові (доступність продуктів харчування, питної води, медичних, фінансових послуг) та пошуком такого способу вирішення кожної з них, який би уможливив забезпечення максимального сукупного ефекту.

«Польові експерименти» Е. Дюфло, А. Банерджі та М. Кремера виявились найбільш адекватним методом щодо вирішення проблем бідності на основі фактів, а не безпідставних висновків, зокрема в аспекті оптимізації бюджетних витрат. Вчені також виявили, що в бідних країнах на успішність учнів краще впливають програми із залучення вчителів-асистентів для підтримки школярів з особливими потребами. Адаптація навчальних програм шляхом таргетування до потреб слабких учнів, а також інформаційні кампанії з просування освіти і профілактики дитячих захворювань виявились більш ефективними, ніж надання безкоштовних підручників, організація харчування або навіть підвищення заробітної плати вчителям.

Вчені своїми дослідженнями довели, що бідні, приймаючи економічні рішення і здійснюючи вибір, до певної міри здатні демонструвати поведінку раціональних агентів, вміють зіставляти вигоди та ризики, оцінювати перспективи своїх дій. Однак раціональні дії людини, яка вимушена існувати на долар на день, відрізняються

від раціональної поведінки людини, яка може витратити сотні. Бути бідним, за афористичним висловом Е. Дюфло, це все одно, що «бути змушеним приймати рішення щодо слів, написаних дрібним шрифтом, коли ти не здатний прочитати навіть великий шрифт».

Упродовж останніх 20 років запропоновані вченими методи експериментальних досліджень набули значного розвитку, помітно збагативши досягнення вчених-девелопменталістів, предметом дослідження яких є проблеми країн, що розвиваються. Запропоновані А. Банерджі, Е. Дюфло та М. Кремером підходи уможливили здійснення точного аналізу наслідків державної політики та запровадження донорських програм з боку недержавних благодійних фондів. Тоді як А. Банерджі та Е. Дюфло розробили системи корекційного навчання для 5 млн індійських школярів, дослідження М. Кремера в 1990-х дали поштовх до більш зваженого вибору напрямів фінансування освіти в Кенії. Правильно розроблений «дизайн» субсидій, спрямованих на профілактику тропічних хвороб, позначився зниженням рівня захворюваності населення та водночас дав змогу мінімізувати обсяги витрат. Висновки вчених переконливо доводять, що рішення у боротьбі з бідністю повинні ґрунтуватися на теоретичних здобутках «поведінкової економіки» або «теорії ігор» у поєднанні з доказами рандомізованих експериментів. Результати досліджень Нобелівських лауреатів створюють своєрідний методологічний каркас для багатьох інших дослідників, громадських організацій та органів державного регулювання задля поширення найдієвіших методів виходу найбідніших країн на вищі рівні економічного розвитку.

Перспективи досліджень. Економічні заходи, які пропонуються Нобелівськими лауреатами задля подолання бідності (на прикладі найбідніших країн) загалом переконують у необхідності їх подальшого вдосконалення із урахуванням специфіки країни та чинників, які зумовлюють виникнення досліджуваної проблеми.

Література

1. Sen A. Development as Freedom. New York : Alfred A. Knopf, 1999. P. 366.
2. Sen A. (2005). Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*. 2005. № 6(2). P. 66–151.
3. Deaton, A., and Dupriez O. Purchasing Power Parity Exchange Rates for the Global Poor. *American Economic Journal: Applied Economics*. 2011. Vol. 3. No. 2. P. 66–137.
4. Deaton A. The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality: Princeton University Press. 2015. P. 376.
5. Smith V. Economics in the Laboratory. *Journal of Economic Perspectives* 8. 1994. No. 1. P. 113–131.
6. Smith V. Theory, Experiment and Economics. *Journal of Economic Perspectives* 3. 1989. No. 1. P. 151–169.
7. Banerjee A., Duflo E. Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty. 2011. P. 320.
8. Kremer M. Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990. *The Quarterly Journal of Economics (The MIT Press)*. 1993. T. 108 (3). P. 681–716.

9. Банерджі А., Дюфло Е. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів / пер. з англ. В. Плискін. Київ : Наш формат, 2018. 312 с.
10. Дюфло Э. Социальные эксперименты по преодолению бедности. URL : https://www.ted.com/talks/esther_duflo_social_experiments_to_fight_poverty?language=ru#t-161602.

References

1. Sen, A. (1999). Development as Freedom. New York: Alfred A. Knopf, pp. 366.
2. Sen, A. (2005). Human Rights and Capabilities. Journal of Human Development, 6(2), 66-151. [in English].
3. Deaton, A., and Dupriez O. (2011). Purchasing Power Parity Exchange Rates for the Global Poor. American Economic Journal: Applied Economics. Vol. 3, No.2, 66-137. [in English].
4. Deaton, A. (2015). The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality: Princeton University Press, pp. 376. [in English].
5. Smith, V. (1994). Economics in the Laboratory. Journal of Economic Perspectives 8, No. 1, 113-131. [in English].
6. Smith, V. (1989). Theory, Experiment and Economics. Journal of Economic Perspectives 3, No. 1, 151-169. [in English].
7. Banerjee, A., Duflo E. (2011). Poor Economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty, pp. 320. [in English].
8. Kremer, M. (1993). Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990. The Quarterly Journal of Economics (The MIT Press). T. 108 (3), 681-716. [in English].
9. Banerdzhi A., Duflo E. Ekonomika bidnosti. Yak zvilnyty svit vid zlydnyv / per. z anhl. V. Plyskin. Kyiv : Nash format, 2018. 312 s. [in Ukrainian].
10. Dyuflo E. Sotsialnyie eksperimentyi po preodoleniyu bednosti. URL : https://www.ted.com/talks/esther_duflo_social_experiments_to_fight_poverty?language=ru#t-161602 (data zvernennya 10.02.2020) [in Russia].

Статтю отримано 21 лютого 2020 р.
Article received February 21, 2020.